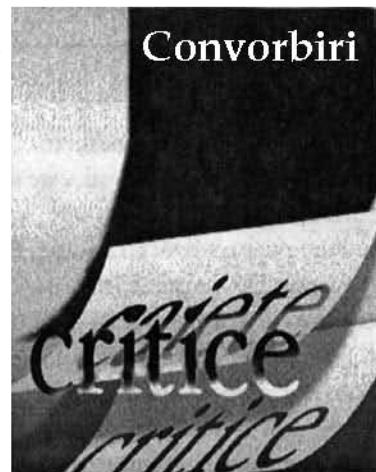

Thierry de Montbrial

"Cred că avem datoria să acționăm ca și cum ar exista cu adevărat un sens al istoriei"

Abstract

In an interview offered for our present edition, Thierry de Montbrial, president and founder of the French Institute of International Relations, talks about the sense of history and about globalization, describing it in terms of the great progress or revolution occurring nowadays in science, technology etc. The problem of properly adapting to this phenomenon is put forth by Montbrial, as it refers not only to the need of finding a new world order, but also to establishing a means of protecting true values, traditions, identities.

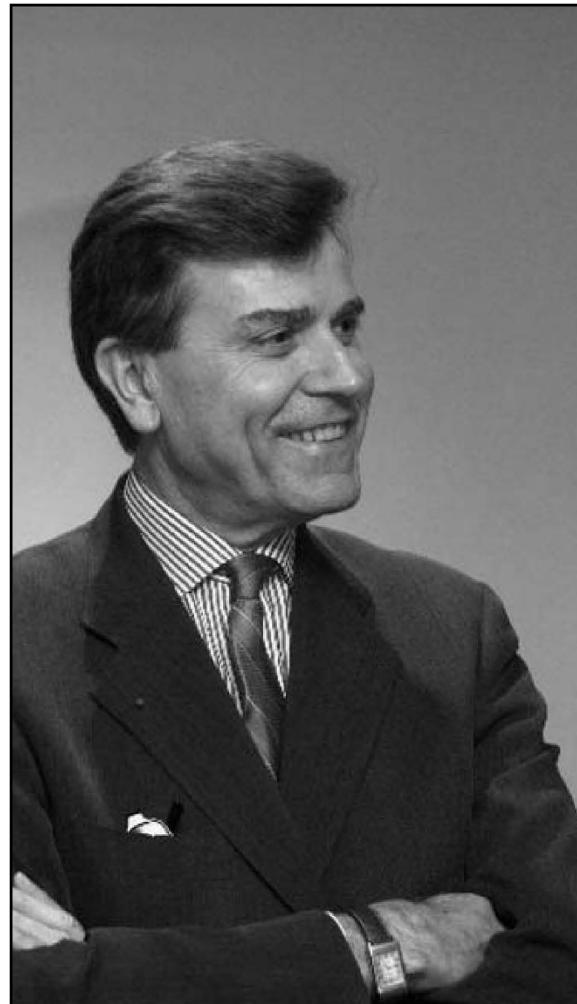
Thierry de Montbrial s-a născut în 1943 la Paris. A făcut studii de inginerie la Școala Politehnică și la Școala de Mine în Franța, apoi, de economie la Berkeley, în SUA. Devine profesor la Școala Politehnică și președinte al departamentului de științe economice (1974-1992), șef general al minelor, iar din 1995, profesor titular al catedrei de Economie aplicată și Relații internaționale la Conservatorul Național de Arte și Meserii. Este doctor în economie al Universității Stanford din SUA. A fost primul director al centrului de analiză și previziune al Ministerului francez al Afacerilor Externe (1973-1979). Este fondatorul Institutului francez de Relații Internaționale pe care îl conduce din 1979. A scris numeroase articole și editoriale în diverse publicații, printre care *Le Figaro*. Este director al revistei *Politique étrangère* și director al publicației RAMSES care, de mai bine de douăzeci de ani, constituie un raport despre starea lumii. Din 1992 este membru al Academiei de Științe Morale și Politice din Franța iar din 2001, membru al Academiei Române. Este autorul unor cărți de referință pentru varii domenii : economie, istorie recentă, politologie, relații internaționale. Acestea ilustrează, în mare parte, efortul constant al autorului de fundamentare a praxeologiei ca știință. *Dezordinea economică mondială* (Calmann-Lévy, 1974), *Revanșa istoriei* (Gallimard, 1985), *Ştiința economică : metode și modele* (PUF, 1988), *Memoria timpului prezent* (Flammarion, 1996, Premiul Ambasadorilor), *Pentru a combate gândirile unice* (Flammarion, 2000), *Franța nouului veac* (PUF, 2002). *Acțiunea și sistemul lumii* (PUF, 2002, Quadrige, 2003, Premiul Georges Pompidou) și *Cincisprezece ani care au zguduit lumea. De la Berlin la Bagdad* (Dunot, 2003) au apărut și la noi sub egida Academiei Române.

Spirit fascinat de sensul istoriei, analist preocupat de problemele mari ale omenirii pe fondul uriașelor schimbări pe care le produce instaurarea noii ordini mondiale, Thierry de Montbrial este una din personalitățile complexe ale lumii contemporane. Intelectual angajat, spirit generos, cunoșător al patrimoniului spiritual universal și mare iubitor de cultură, Thierry de Montbrial nu se înfățișează ca un vizionar ce își cenzurează elanurile cu rigoarea unui om de știință. Previziunile sale, bazate pe o analiză aprofundată a certitudinilor și a incertitudinilor, a acțiunilor mai evidente sau mai puțin evidente ce determină destinul nostru comun, au astfel șansa de a fi credibile și, pe cât e omenește posibil, fiabile.

A.M. : *Valul mondializării care a pornit să zguduie lumea la sfârșitul secolului trecut, cunoaște o înaintare vertiginoasă. Irreversibilitatea fenomenului este, cum bine știm, în afara oricărei discuții. Deruta, presiunea puternică, derapajele majore pe care le produce, efectele nefaste în imediat riscă să zdruncine încrederea «beneficiarilor» noii ordini, cel puțin în perspectiva unui viitor apropiat. În loc să se limpezească, lumea se tulbură, înainte de a se reconstrui se deconstruiește devastator.*

Domnule academician, în studiile dumneavoastră, în cărțile dumneavoastră de politologie, de praxeologie, ați descompus mecanismele și ați analizat sistemul și dinamica lumii contemporane. Considerați că am avea suficiente motive să credem în stringența unei noi configurații globale și în justețea fundamentelor ei – economice, politice, culturale, morale, religioase ?

T. de M.: În primul rând, mondializarea este, într-adevăr, un fenomen care ni se impune tuturor, având rădăcini adânci în ultima revoluție din industria informatică, a tehnologiei și informării, adică în toată această revoluție ce s-a dezvoltat progresiv în ultima treime a secolului trecut, prin convergența calculatorului, a telecomunicațiilor, televiziunii etc. E o revoluție comparabilă ca importanță cu alte două fenomene din istoria umanității: descoperirea scrisului, în urmă cu vreo 5000 de ani, și descoperirea tiparului în secolul al XV-lea. Este un fenomen cu totul ieșit din comun, care bulversează nu numai societățile noastre, ci, bineînțeles, și economia și politica; vreau să spun, modul de guvernare politică. Sunt convins că, la o ultimă analiză, căderea URSS, de pildă, își găsește explicația sa cea mai profundă în această revoluție a tehnologiei informației. Același fenomen a condus și la căderea comunismului, incapabil, evident, să se adapteze la această revoluție. Prin urmare, avem de a face cu un fenomen ce va conduce nu numai la restructurarea completă a diviziunii internaționale a muncii în economie, dar care are, de asemenea, și aplicații politice – cum ar fi criza sistemelor politice, foarte strâns legată de aceasta; apoi, desigur, aplicații sociologice și

chiar religioase. Cine ar fi spus, bunăoară, cine ne-ar fi spus nouă, europenilor, în urmă cu treizeci-patrizeci de ani, că budismul va deveni o religie importantă în țările occidentale? Așadar, totalitatea vieții în societate este afectată de această mișcare. Si atunci, marea dificultate pe care o întâmpinăm este una ce ține de adaptare. Oamenii, sigur, se adaptează, suntem cu toții niște animale adaptabile, în viața noastră personală ca și în cea colectivă, dar atunci când schimbările sunt prea rapide, ne este mult mai greu. Așa încât, adevărata problemă pe care o avem cu toții este să ne adaptăm iar câștigător sau câștigători din această uriașă competiție – căci toate acestea înseamnă, desigur, o competiție, vor ieși cei ce se vor dovedi mai adaptabili. Pe câtă vreme perdantă vor fi cei ce se vor dovedi cel mai puțin adaptabili. Același lucru se întâmplă

în fenomenele evoluției biologice. Cu deosebirea că evoluția biologică se face prin selecție naturală, nu există un cap care gândește strategii, în timp ce noi vorbim de un domeniu în care există libertatea umană, există capacitatea oamenilor de a acționa sau, dimpotrivă, de a nu acționa. Și fiindcă întrebarea dumneavoastră se referă la lucrările mele, vă voi răspunde că, într-adevăr, cred că în discuție este capacitatea noastră – români, francezi, europeni din UE – de a organiza, de a reorganiza, de a ne restructura instituțiile, modul de a concepe statul, întreprinderile, pentru a ne putea poziționa mai bine în această competiție ce a cuprins toată planeta, chiar și religiile sau valorile. Ei bine, însuși modul de a vedea lucrurile, de a pune problema s-a bulversat și cred că există provocări enorme, mă gândesc, în primul rând, la religii, pentru a supraviețui, pentru a-și regăsi propriile teme iuri, esența valorilor lor, ceea ce este un lucru foarte, foarte dificil. Așadar, cred că nu avem de ales și că trebuie să abordăm această perioadă nu cu un spirit defensiv și temător, ci cu unul dinamic și încrezător.

Cu mult curaj, adică.

Da, chiar așa!

Cât contează hazardul și cât guvernează rațiunea în instaurarea noii ordini mondiale? Mai are loc sau, mai bine zis, mai are timp rigoarea – mă refer la acțiunile politice, diplomatice, administrative, birocratice – să lucreze efectiv?

E o întrebare foarte bună, fiindcă atunci când vorbim despre oameni, la nivel de indivizi sau la nivel colectiv, ne referim la rațiune, dar și la domeniul pasiunii, la domeniul iraționalului, al instinctului.

Avem două emisfere cerebrale: una stângă și una dreaptă. Tot ce se petrece în evoluția societăților ține, într-o anumită măsură, de deciziile oamenilor, de strategiile organizațiilor. Acest aspect ține de gândire, e aspectul rațional, iar în răspunsul la întrebarea precedentă spuneam că, într-adevăr, trebuie dezvoltată mult această latură rațională, reflexivă. Nu e însă mai puțin adevărat că întâmplarea sau destinul joacă în totdeauna un rol important și spun întâmplare sau hazard, căci aceasta e o problemă

ce se află în centrul unei dezbateri filosofice. Oare în tot ceea ce se întâmplă, cât se datorează purei întâmplări? Bunăoară, când ai un accident, e o pură întâmplare că te află acolo cu două secunde înainte sau cu două secunde după accidentul de mașină, deci e pură întâmplare sau destinul care te aduce acolo? În tot ce ți se întâmplă sau nu ți se întâmplă este vorba de necesitate – care conduce, de asemenea, la ideea de Dumnezeu etc. și la ideea sensului umanității și a sensului istoriei? De altfel, discursul pe care l-am ținut în 2000, cred, la Academia Română, cu prilejul alegerii mele ca membru de onoare al Academiei Române, se numea *Sensul istoriei*, și într-un fel, asemenea chestiuni abordam și eu. În fine, această a doua întrebare presupune mize filosofie uriașe, fiindcă se referă într-adevăr la sensul istoriei și al destinului umanității, aşa că eu cred că nimeni nu poate transa definitiv această problemă, e atât de misterul umanității înseși. Cred, însă, că avem datoria să acționăm ca și cum ar exista cu adevărat un sens al istoriei și că trebuie să ne folosim rațiunea cât mai bine pentru a încerca să îmbunătățim soarta colectivității umane. Să încercăm să instaurăm noua ordine mondială în modul celmai rațional cu putință. Cum? De exemplu, printr-o mai bună organizare a UE, să zicem, în partea noastră de lume, fiindcă aici este locul în care trăim, aici este Franța, și i se va alătura și România, curând. Să dezvoltăm dreptul internațional, marile organizații internaționale, pe căi comerciale - un exemplu, Hong Kong-ul -, să abordăm, de asemenea, cât mai rațional cu putință, marile mize, cum ar fi schimbarea climei, căci avem problema efectului de seră, sau domeniile adiacente. Să ne organizăm mai bine pentru a face față marilor epidemii, mă gândesc la SIDA, dar și la un fenomen recurrent cum este gripa aviарă sau alte asemenea lucruri. Aș conchide spunându-vă că, deși rațiunea nu acoperă totul și că, deși multe din lucrurile care se petrec în lume se datorează nu atât rațiunii cât pasiunii, iraționalului și, la urma urmei, întâmplării sau destinului, noi trebuie să acționăm cât mai mult cu putință ca și cum rațiunea ar juca un rol esențial.

Unde se află la ora actuală comandamentul lumii și din cine credeți că este format?

Nu există un comandament al lumii. Dacă îmi permiteți o răutate, se știa pe vremea lui Ceaușescu cine comandă – dictatorul. Dar lumea nu e organizată în acest fel.

Bine, atunci să înlăucim cuvântul «comandament» cu un altul, cu «creier»...

Nu, să păstrăm întrebarea aşa cum este. Multă lume crede că există un comandament al lumii, că există undeva niște oameni care guvernează o parte a planetei. Iar răspunsul este că avem de a face cu o părere falsă, cu o credință falsă că ar exista oameni preapăturnici. Că președintele SUA este mai puternic decât președintele României este evident, dar asta nu înseamnă că președințile SUA guvernează lumea. Președintele SUA poate avea anumite inițiative, cu consecințe, uneori, vizibile: să pornească, de exemplu, războiul în Irak și să răstoarne regimul lui Saddam Hussein, dar dacă analizăm acest exemplu constatăm că urmarea evenimentelor îi scapă în mare măsură. Așadar, sistemul de relații internaționale e mult prea complex pentru a permite existența unui centru unic de comandă sau de conducere. Iar în limbajul pe care îl folosesc în cărțile mele, îndeosebi în cele două, publicate în România, lumea în întregul ei nu reprezintă o unitate politică, ci un ansamblu de unități politice – unități ce interacționează într-un mod complex, ceea ce înseamnă că nu pot fi stăpânite deplin. Prin urmare, nu avem un comandament al lumii, dar putem dezvolta niște reguli de comportament care să permită reducerea incertitudinilor datorate complexității lumii.

Deci, trebuie să respectăm regulile...

Trebuie să le respectăm, dar mai întâi, trebuie să le creăm. În aşa fel, însă, încât să nu fie absurde. E nevoie de reguli concepute, pregătite de mai mulți și apoi respectate.

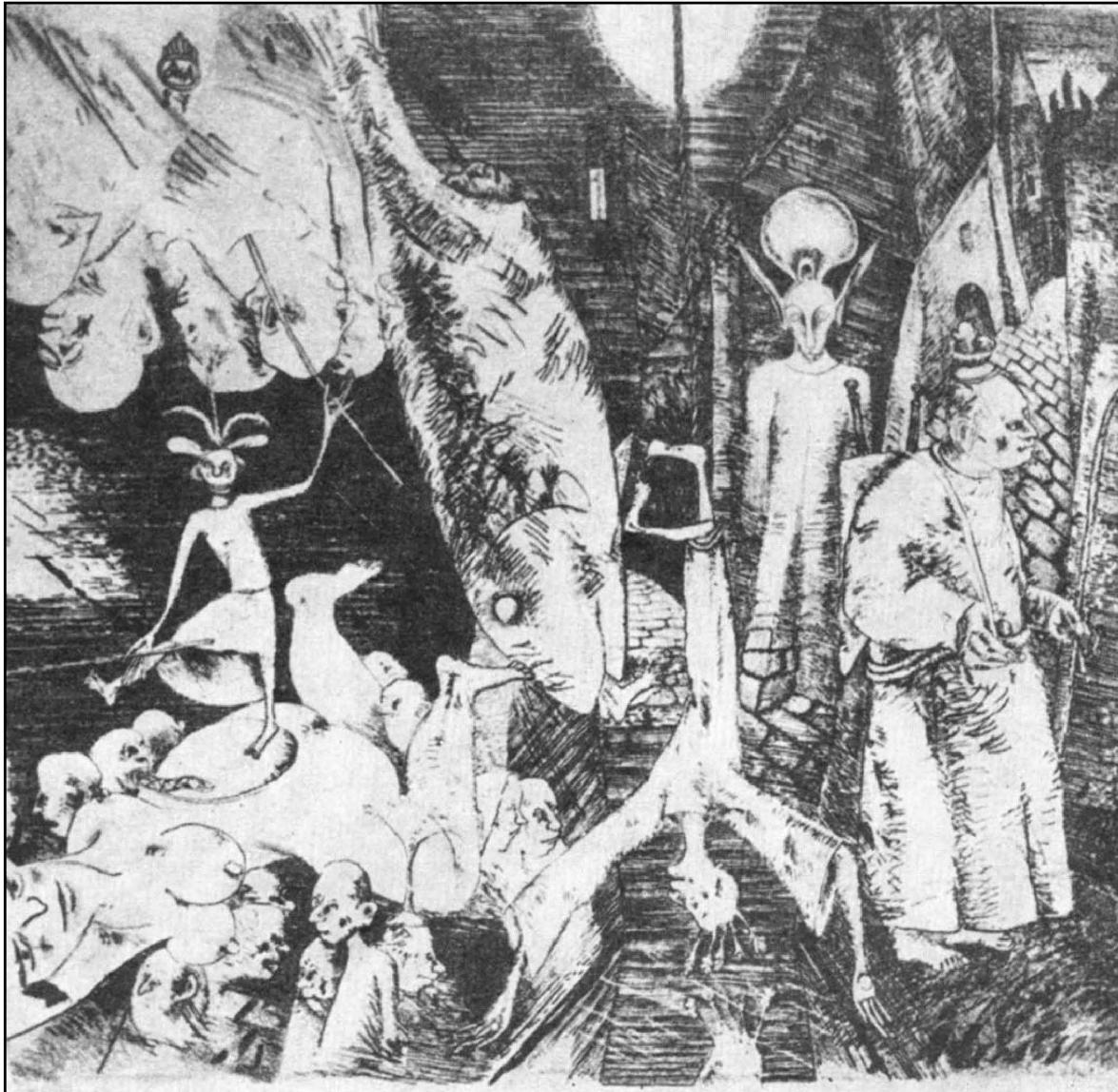
Ca indivizi ne raportăm aproape instinctiv la mondializare ca la o acțiune de impunere, de forță, de înglobare la care ne opunem în primul rând emoțional. Ne opunem ca să ne apărăm, bunăoară de obligația de a ne readapta, de a ne schimba comportamentul și mentalitatea. Ne opunem și ca să apărăm, să

zicem, tradiții, obiceiuri, instituții, valori. Acest conservatorism funciar ne determină în mod normal să încercăm să consolidăm înainte de a distrugă spre a reconstrui. Cum credeți că s-ar putea preveni excesele?

Mondializarea nu este impusă de un şef, de cineva anume etc. Mondializarea este un fenomen, aşa cum spuneam adineauri, datorat revoluției tehnologilor informării. Dacă îi opunem rezistență, îngreunându-ne adaptarea, suntem perdanți. Căci ce e conservatorismul intelligent? E încercarea de a identifica în toate domeniile esențialul, valoarea. Dar adaptarea se referă și la modul în care organizăm apărarea esențialului. Chiar dacă suntem credincioși cu adevărat, ortodocși sau catolici, nu ne putem imagina ca bisericile noastre să fie organizate acum, la începutul secolului al XXI-lea, după modelul celor de acum o mie sau o sută de ani. Dacă, într-adevăr, dorim să păstrăm ceea ce este esențial din credința religioasă, suntem nevoiți, de exemplu, să ne adaptăm limbajul, căci nu le mai putem vorbi astăzi tinerilor ca acum douăzeci de ani. Iar acest lucru este valabil peste tot. Deci, cuvântul de ordine este adaptarea și, prin urmare, reforma. Si trebuie să fim capabili să ne reformăm. Conservatorismul cred că este ceva natural și când credem în ceva vrem să-l păstrăm, dar a păstra nu înseamnă neapărat a te adapta, nu-i aşa? Dar adaptându-ne, păstrăm mai bine. Ca să păstrăm esențialul trebuie să fim în stare să abandonăm neesențialul. Eu îmi amintesc, de exemplu, că, în copilăria mea, preoții purtau sutane, la fel cum poartă la voi popii. Azi, în Europa Occidentală, nimeni, practic nici un preot nu mai poartă veșminte tradiționale. Fiindcă s-a considerat că e un lucru neimportant și s-a reformat.

Istoria contemporană e marcată de conflicte și violențe. Singura alternativă la crizele de tot felul și la dezordine să fie, oare, ordinea globalizantă? Globalizarea produce, de fapt, ordine sau dezordine?

Întrebarea e interesantă. Există în ea două notiuni: de ordine și de dezordine. Noi, oamenii, visăm întotdeauna, cel puțin la o anumită vîrstă, la ordine. Pentru noi, ordinea este întotdeauna efemeră fiindcă

ordinea totală ar oferi imaginea morții sau, dacă vreți, ordinea absolută este imobilitatea totală. Or, dimpotrivă, în istorie, totul se mișcă fără contenire. Prin urmare, există mereu dialectica ordine-dezordine. Eu cred – făcând legătura cu întrebările precedente – că provocările unei bune organizări a societății umane sunt tocmai aceleia de a face în aşa fel încât dezordinea inevitabilă, creată de schimbările, de adaptările și de reformele obligatorii, să se petreacă într-o mai mică învălmășeală și fără suferință. Un anumit grad dedezordine e necesar vieții și aş spune că viața însăși, biologia, se compune din mișcare, din dezordine, cel puțin tot peatât cât din ordine. Totul e o chestiune de

gradație. În practică, atunci când încercăm să organizăm relații internaționale, respectând, cum vă spuneam adineauri, regula jocului – bunăoară, prin intermediul ONU sau al OMC (Organizația Mondială a Comerțului) – regulile jocului vizează tocmai evitarea exceselor dezordinii. Acestea e un aspect al problemei. Dar există și un altul: putem, oare, elimina complet violența? Din păcate, răspunsul este negativ. Violența face parte și ea din natura umană. Omul este în egală măsură un animal violent și bland. Ca atare, nu cred că putem elimina complet violența. După cum vedem, de la căderea URSS au fost în lume mai multe războaie, cel puțin în spațiul

european, care au pierdut mult în intensitate comparativ cu ceea ce fuseseră, cel puțin în secolul XX. Cred că putem spera că nu vor mai fi războaie, războaie mari, în orice caz, cum au fost în secolul XX războaiele mondiale. Dar nu cred că putem elmina complet violența. Putem încerca doar să o reducem, să o canalizăm. Căci, din păcate, violența stă întipărită adânc în natura umană, fapt ce face parte, de asemenea, din misterul vieții.

Care credeți că sunt beneficiile pentru omenire – nu pentru oligarhia financiară – ale mondializării?

Cred că toată lumea are de câștigat de pe urma mondializării. Cred că mondializarea este interdependență, deschiderea spre ceilalți, și cred că pentru o țară ca România, un asemenea fapt trebuie să fie limpede, fiindcă voi ați avut parte, cel puțin o vreme, să știți ce înseamnă izolarea totală de lume, în ultimii zece ani ai lui Ceaușescu. Iar când te izolezi complet de restul lumii, te află la extremitatea opusă globalizării. Te închircești, te nimicești, pieri. Deci mondializarea este deschidere și interdependență, cu condiția ca ele să fie bine canalizate. Si insist mereu pe aceeași idee a regulilor, a instituțiilor, căci datorită ei toată lumea are de câștigat. Oligarhia financiară este o expresie cam extremistă dat fiind că lumea finanțelor este necesară pentru îndeplinirea proiectelor economice. E drept, ne șochează o îmbogățire prea rapidă, există multe astfel de cazuri: în țările foste comuniste există multe averi ce s-au făcut extrem de repede și e, într-adevăr, şocant. Dar nu cred că putem spune că oligarhia financiară ar beneficia de pe urma mondializării. Ar fi cu totul excesiv. Să nu uităm iarăși, că o bună parte a lumii, care până nu demult era complet subdezvoltată, se află azi în plină dezvoltare. Acum treizeci-patrutzeci de ani în Europa de Est erau oameni care considerau China o țară care nu va cunoaște niciodată dezvoltarea. Si avem vreun drept să ne plângem acum în privința dezvoltării Chinei? Sau a Indiei? Dacă mondializarea este bine încadrată de reguli de comportament, reguli pe care le-aș numi drept internațional – în sensul cel mai general pe care

îl poate avea termenul – dacă noi facem eforturi pentru a ne adapta, atunci toată lumea poate beneficia de pe urma mondializării.

Scriitorul suedez Kjell Espmark, în romanul său, Călătoria lui Voltaire, publicat în 2003 și în Franța de Editura Actes Sud, face din Voltaire un cetățean candid al lumii noastre, profund contrariat de consecințele nefaste, produse la scară globală, de contradicția dintre rațiunea teoretică și rațiunea practică, dintre adevar, iluzoriu și fals. Dumneavoastră ce credeți că ar spune Voltaire, reînviat, despre societatea contemporană?

Candide este un procedeu retoric prin care pui întrebări foarte profunde la adăpostul unei aparente naivități. Voltaire ar fi fost un bun jurnalist. Sigur, nu știu ce ar face Voltaire azi, pentru că nu trebuie niciodată să dăm glas morților, dar nu trebuie să uităm, cred, că lumea materială este într-o continuă schimbare – începând din secolul al XVIII-lea s-au făcut progrese extraordinare: în știință, tehnică, medicină, sport, comunicare etc. – natura umană, însă, este în esență aceeași. Oamenii de azi sunt esențialmente aceeași cu cei din secolul al XVIII-lea. Au aceeași capacitate cerebrală, aceleași caracteristici fiziologice etc. Întrebările pe care și le-ar pune un gânditor ca Voltaire, ca de altfel, oricare alt gânditor, sunt aceleași. Cred că ceea ce este evident pentru secolul XX este pierderea naivității, fapt ce a început să se contureze o dată cu secolul Luminilor, ce s-a dezvoltat apoi cu scientismul și pozitivismul secolului al XIX-lea și, apoi, chiar la începutul secolului al XX-lea am pierdut speranța naivă că progresul tehnic sau științific ar permite, în sine, transformarea naturii umane. Există, în religie, dacă vrei, înfruntarea permanentă dintre bine și rău, care nu s-a schimbat. Cred că cineva ca Voltaire ar putea să se adapteze și el la o lume diferită de cea în care a trăit și să scrie cărți și articole în care tonul general nu s-ar deosebi prea mult de tonul din secolul al XVIII-lea. După cum și cei care îl critică pe Voltaire ar putea, la fel, să-l desființeze pentru faptul că nu trăia întotdeauna aşa cum le dădea lecții altora.